

Јован Д. Пејчић¹

КРУГОВИ ТУМАЧЕЊА, АНАЛИТИЧКИ ПУТОКАЗИ Критика критичке прозе А. Б. Шимића

Апстракт: Поезија може без песничких аутокоментара. То, уосталом, важи за све књижевно-уметничке жанрове. Како, међутим, ствари стоје с критичким радовима песника када ови радови – структурирани да опитетеоријски проблематизују било одређени естетски феномен, било групу генеричких уметничких особина – превазилазе оквир ауторефлексивних амбиција својих аутора? Ту је, дакле, реч о полиграфском деловању књижевника. Вишесмерност таквог деловања, његова дијалектичка суштина, подразумева могућност самосталног постојања мисаоно-критичких облика исказивања ставова и судова, независно од узуса личних поетика стваралаца. Управо је дело Антуна Бранка Шимића погодан пример за разматрање овога сложеног проблема онто-теорије књижевности: историјат рецепције сједињеног, односно раздвојеног испитивања и вредновања његове поезије, то јест критичке прозе, ваљано илуструје колико неизвесности, толико произвољности досадашњих антитеоријских приступа критичким радовима уметника. (Српски пандан, итавише тежи и упечатљивији, пружају односи поезије и мисли о поезији у делима, на пример, Лазе Костића, Момчила Настасијевића, Миодрага Павловића.) Овако усмерено проучавање обавезује на кристалисање још једног плана опште дискурзивне праксе књижевних критичара и тумача. Реч је сталној борби међу начелним интерпретативним схватањима, такозваним владајућим књижевним парадигмама. У овој равни, наиме, до посебног изражаја долазе мисаоно-логичка снага и естетичко-критички интегритет тумача именованих односа. Променљива судбина статуса критичке прозе А. Б. Шимића у југословенској и, особито, хрватској књижевности двадесетог века показује то такорећи у огољеном виду.

Кључне речи: Критичка проза Антуна Бранка Шимића, књижевна полиграфија, теорија критике, статус критике и есејистике, југословенска (хрватска и српска) рецепција.

1.

1.0. Књижевнокритичка мисао Антуна Бранка Шимића (1898–1925) до сада је, за разлику од његовог песничког дела, углавном парцијално испитивана. У корпусу радова о овоме виду Шимићеве литерарне делатности једва ако постоји текст за који се одговорно може тврдити да обухвата и пуноважно тумачи све видове његове критичке прозе.²

Наравно, то нипошто не значи да таквих покушаја није било. Настојањима Радована Вучковића тешко је, на пример, оспорити иједну такву амбицију. Нико пре њега, а ни после 1969. године, када је монографија *Преображаји и преображења* објављена, није се тако исцрпно бавио и критикама и есејима А. Б. Шимића. Неопходну пажњу посветио је Вучковић целокупној критичкој прози Шимићевој, од првих његових књижевних приказа све до постхумно штампаних текстова.³

Већ обим Вучковићевих истраживања заслужује, дакле, респект. Дода ли се томе да су се, од тренутка појављивања *Преображаји и преображења*, готово сви проучаваоци и критичари Шимићевог дела ослањали на ставове изложене у тој књизи, постаје разумљиво зашто се у овом уводу – чији је превасходни задатак претресање становишта са којих се Шимићу приступало – почиње управо од чињеница и идеја које леже у темељу Вучковићеве књижевне аксиологије.

1.1. Суштинска карактеристика Вучковићевог односа према критичкој прози Антуна Бранка Шимића крије се у његовом на више места истицаном ставу да је Шимићева критика „пратилац и регистратор процеса који су се одигравали у песнику” (Vučković 1969: 187), те да се, као таква, и није могла уздићи „до праве стваралачке објекције за себе” (Vučković 1969: 24). Зато је она, вели Вучковић, пре свега „значајна за праћење генезе његове уметничке личности и духа, и може се посматрати као дневник (у ширем значењу те речи) човека који се стално развија, и доказ је његових криза и метаморфоза” (Vučković 1969: 24).⁴ По Вучковићу, према томе, књижевнокритичка и теоријска делатност

² Недостатак о којем је реч покушао сам својевремено да надокнадим сопственом расправом (вид. Рејчић 1978: 657–67). Деценију касније, тај први напор продужио сам огледом, тачније метакритичким нацртом „Теоријске заблуде, критичарски превиди: приступи критичкој прози А. Б. Шимића”, штампаним у београдској *Књижевној речи* (Рејчић 1988: 8).

³ Вучковићу су сви ти текстови били доступни у *Сабраним дјелима Антуна Бранка Шимића* (Šimić A. B. 1960) и у прилогу „Радна свеска А. Б. Шимића”, који је је Иво Франгеш објавио у загребачком *Форуму* (Šimić A. B. 1965).

⁴ Овај став је опште место Вучковићеве монографије. Протоваријанта његова налази се у формулацији да природу Шимићеве критичке прозе пресудно одређује ауторова „тежња да оштро и видљиво бележи пут којим се креће” (Vučković 1969: 10). Вреди напоменути да језгро Вучковићевог гледишта чини његова генерализација става Антуна Барца о Матошу, односно о

А. Б. Шимића има „тек секундаран значај у његовом стваралаштву” (Vučković 1969: 24) па јој једино тако и треба прилазити: као песничкој ауторефлексији, дискурсу чији метајезик формулише и образлаже Шимићева уметничка настојања и открића, постичка начела његових стихова.

Једном речју, о некаквој самобитности, безинтересној објективности, аутономној снази Шимићевих радова из области критике и есејистике књижевности, по Вучковићу, напосто, није упутно говорити.⁵

1.2. Суд Радована Вучковића изложен је на тако одлучан а једноставан начин да то, парадоксално, изазива подозрење. Не без разлога. Јер чим се запази да аутор при томе изоставља и најнужнију текстуалну, односно теоријску аргументацију, темељи на којима почива његова теза о статусу и вредности критичке прозе А. Б. Шимића нагло почињу да слабе.

Ствар постаје јаснија када се баца макар и овлашан поглед на литературу о Шимићу: одмах се показује да ту, просто, није реч о истраживачком открићу. Супротно од тога, имамо посла са преузетом идејом, коју онда Вучковић, једном је прихвативши, не подвргава више никаквој практичној ни теоријској верификацији.

Посреди је тврдња која потиче од Јуре Каштелана. У предговору изабраним песмама и прози А. Б. Шимића Каштелан, наине, ригорозно установљује да су критика и есејистика творца *Преображења* (једине збирке Шимићевих стихова, 1920) ништа више него „пратња и илустрација његова пјесничког развоја, коментар стварања пјесме” (Kaštelan 1963: 20).⁶

Но Каштеланов став, за разлику од Вучковићевог, ни издалека није онако монолитан. Напротив, његов однос према критичару Шимићу крајње је амбивалентан. У истом предговору, и не са мањом сигурношћу, Каштелан закључује и то да Шимићеви „коментари и критике имају објективну теоријску и мисаону вриједност јер снагом живог и будног интелекта откривају, предвиђају и освјетљују битна питања књижевне и умјетничке креације” (Kaštelan 1963: 20–21).⁷

Магашевим радовима посвећеним Стендалу, Бодлеру, Волтеру, Хајнеу, Беку. Барац каже: „Приказујући ове писце, Магош није ишао толико за тим да пружи неку критичку анализу њихових дјела, него у првом реду за тим да означи властити пут у књижевности и изнесе властите назоуре” (Вагас 1938: 10).

⁵ Да се за Вучковића ствари нису мењале, види се у двама његовим потоњим књигама у којима о Шимићу пише; уп. *Поетика хрватског и српског експресионизма* (Vučković 1979: 112–132) и *Авангардна поезија* (Vučković 1984: 321–331, 342–348).

⁶ Радован Вучковић дословно се позива на ову Каштеланову тврдњу (вид. Vučković 1969: 25).

⁷ Исте мисли Каштелан понавља у својој монографији *Приближавање: пролегомена за лирику Антуна Бранка Шимића* (Kaštelan 1970: 18, 26, 103).

Тешко је и претпоставити да је Вучковићу ова Каштеланова мисао промакла. Он се, међутим, у својој књизи није бавио логичким и теоријским противречностима у текстовима што претходе његовом раду, па ни ставовима који овако драстично одступају од његове основне тезе. Као што туђа становишта није проблематизовао, тако он у *Преображајима и преображењима* не оставља ни најмањег трага ма о каквој својој критичарској недоумици.

1.3. Такво Вучковићево одношење према литератури о предмету који проучава у великој мери подсећа на „есејистички” модел испитивања и вредновања с каквим се сусрећемо у чланцима и расправама Марина Франичевића. Овде, разуме се, мислим на Франичевићеве радове о А. Б. Шимићу.

На текстове поменутог аутора Р. Вучковић се у својој монографији и експлиците позива. Додуше, Франичевићеву оцену Шимићеве критичке прозе он не наводи *in extenso*, али то нипошто не значи да је њен учинак неутврђив. Може се чак рећи да је она у Вучковићевој студији, као извесна дискретна потпора, присутна од прве до последње странице.

По Н. Франичевићу, као и за Вучковића доцније, „А. Б. Шимић није поуздан критичар” (Franičević 1964: 290). А није нити се може узети као поуздан зато што „никада он није мислио на неке извањске мотиве нити је желио⁸ да буде објективан” (Franičević 1966: 157). Наводно, било му је стало само до тога „да одбрани неко своје становиште, неки свој поглед, да образложи неку своју идеју” (Franičević 1966: 156). Шимићева критика је, закључује на крају Франичевић, била и остала само стварање, ’посао умјетника’, есеј, филозофија, теорија, борба мишљења, одбрана увјерења о смислу и суштини поезије” (Franičević 1966: 157).

Задња два навода из Франичевићевог есеја на ретко упечатљив начин илуструју како се мислило и писало о критичкој прози А. Б. Шимића. И мада су, што се смисла тиче, у приличној мери подударни, по једној црти они се битно разликују. Док, наиме, први исказ „назначује” интенције Шимићеве критике, други „одређује” карактер, „дефинише” њену природу и поетолошке, односно ауторефлексивне тежње.

Са завршном мисли Марина Франичевића не може се, међутим, ништа започети већ и зато што, најблаже речено, представља збрку логичких и појмовних, гносео- и онтотеоријских супротности које се међусобно искључују.

⁸ Што је, благо казано, произвољан закључак. Довољно је у овом погледу указати на оглед „Густав Крклец” (1921), у којем А. Б. Шимић експлицира разлоге настанка овога свог рада: средишњи међу њима је „једна страховита немоћ бити објективан”, немоћ која је, по Шимићу, опште обележје критике његовог времена (Šimić A. B. 1960 III: 245).

Ствари нешто боље стоје с претходно наведеним Франичевићевим ставом, утолико пре што са њим вишеструко кореспондира генерална оцена Радована Вучковића чију генезу испитујемо. Директније него што је случај са Каштелановим „увидом”, мисао М. Франичевића упућује на сам извор идеје о критичким и есејистичким радовима А. Б. Шимића као текстовима-у-функцији, то јест као писму чија је крајња намена или циљ ауторово формулисање сопствене уметничке поетике.

1.4. Тако долазимо до године смрти Антуна Бранка Шимића. Од бројних, претежно некролошки интонираних написа објављених 1925. године, за нас је овде најзанимљивији чланак Густава Крклеца, и то они делови чланка у којима се најнепосредније говори о Шимићу као критичару.

Основу Крклецевог суда чини уверење да се песник *Преображења* „није могао уживети ни у чији свијет стварања, бар не у нашој књижевности” (Krklec 1925: 123), из чега следи да се Шимићев дискурс конституише као пуноважан критички говор једино на подручју саморефлексије, односно као „аутокритицизам у умјетничком послу” – како је то, идући рекло би се Крклецевим трагом, формулисао један други песник (Ковачић 1983: 234).

Крклец је тако, стављајући у предњи план, као пресудно њено обележје) удео такозваног „личног момента” (Krklec 1925: 123) у критичарској делатности А. Б. Шимића, извукао (иако у теоријском смислу немушто) прве линије заправо оцртао контуре једнога до данас никаквим дубљим анализама доказаног, а ипак најприсутнијег става: како би, наиме, књижевна критика и есејистика Шимићева – да он којим случајем није и песник, и то од најистакнутијих у хрватској књижевности XX века – била не више од једне међу бројним литерарнотеоријским чињеницама карактеристичним за стање културног живота Хрватске у последњим ратним и првим поратним годинама (1917–1925).

Другим речима, и да се тиме осврнем на сва тумачења о којима је доведе било говора: критичка проза Антуна Бранка Шимића, будући да је према изложеном гледишту веродостојна само док је у функцији његовог песништва, губи сваки значај (естетички, критичкоисторијски, културни) чим се уклони тај њен примарни контекст.

2.

2.0. У периоду од целог једног века, колико се о критичару, есејисти и полемичару Антуну Бранку Шимићу пише,⁹ о тој страни његовог опуса судило се и са другачијих, чак дијаметрално супротних становишта.

⁹ Први текст о критичару А. Б. Шимићу објављен је 1917. године. Био је за запис Улдерика Донадинија „Вијавица”, штампан у његовом часопису *Кокот* (Donadini 1917: 214–215).

Крклец, Франичевић, Каштелан и Вучковић једнодушно су заступали гледиште да је Шимић оригиналан, и чак изузетан, као песник, али да му, с друге стране, критичка проза, и то не само у оквиру његовог дела него и у склопу читаве хрватске књижевности двадесетог столећа, има тек споредну важност. Ови други критичари и писци стоје пак на потпуно супротним позицијама. По њиховом мишљењу, прави квалитет литерарне личности А. Б. Шимића откривају његови критички радови, односно његов теоријско-полемички ангажман заснован на начелима оне и онакве духовности која је способна да, испољи ли се у највишем својем облику, помири захтев за преодређивањем вредности свеукупне књижевне баштине са чињеницама литерарне стварности, те да на подлози таквих сусрета и судара омогући продор нових форми уметности и мишљења.

2.1. У литературу о А. Б. Шимићу овакву једну идеју први је увео Новак Симић. У тексту написаном поводом објављивања Шимићевих изабраних песама (1933)¹⁰ он је узео да актуализује и друге видове књижевне, боље: духовне активности аутора *Преображења*. У том смислу је Симић поставио основ за другачије, пре свега литерарноисторијско вредновање Шимићевог дела. О чему се ради?

Иако „један од најбољих послеријатних хрватских пјесника”, али чија улога би се на крају „свела на неколико пјесама у антологијама”, ипак за Новака Симића „А. Б. Шимић није толико значајан као пјесник [...], већ као борац за ново, као књижевни револуционар који се борио против свога времена и прилика, против глупости и учмалости, медиокритетства и злобе, дакле против свега” (Simić 1933: 379–380).

Пред дилемом песник или критичар, односно полемичар Шимић, Новак Симић се, значи, определио за овог другог. Али његово опредељење не прелази степен чисто декларативног иступа, из чега произлази да му је првенствено стало до прагматичког аспекта Шимићеве критичке прозе. Методолошку неспретност и изостављање аналитичке документације Симић, притом, покушава да надокнади једном скалом сугестија друге врсте, али и тада превиђа да се оне тичу махом његовога сопственог суда о времену у којем о А. Б. Шимићу пише. Истичући непоткупљивост, етички набој, полемичност Шимићеве критике, његово бескомпромисно залагање за боље и ново, он у ствари, све у категоријама одсутности, описује владајуће духовно стање у хрватској књижевности и култури с почетка тридесетих година.

¹⁰ Књига је изашла у Загребу.

2.2. Пола столећа после Н. Симића сличну идеју, само са промењеним тежиштем, изнео је Мирослав Крлежа, својевремени Шимићев друг, у многим питањима књижевности истомишљеник, на крају опонент.¹¹

По Крлежином уверењу, Антун Бранко Шимић „у поезији није на свом тлу” (Krlježa 1985: 211), природно његово подручје су критика и есеј. „Као изузетан ум, интелектуалац који је ишао неколико година испред своје генерације”, он би се, вели Крлежа, „да је остао жив, вјеројатно [...] развио у врсног есејисту и критичара” (Krlježa 1985: 211).

Изречена у разговору, „успутно”, Крлежина опсервација више изненађује него што разјашњава и поставља ствари на њихово право место. Нихилистичка кад је о Шимићевим стиховима реч, она није ништа мање екстремна и произвољна ни према Шимићевој критичкој прози. Од Крлеже, наиме, сазнајемо само то да се у вези с А. Б. Шимићем има посла са несвакидашњим умом, с интелектуалцем који је предњачио у односу на свој нараштај. Све остало Крлежа, у познатом маниру реторичара на гласу, подређује такозваној „дијалектици извесности” – у коју, заправо, прерушава и другу своју негацију: „развио би се...” из његовог исказа не може значити ништа друго сем да се оно што је Шимић за живота урадио не потврђује као аутентична, самодовољна мисаонолитерарна вредност.

Ни као аксиолошки став Крлежина оцена не представља неку особиту новину. Давно пре њега, у огледу о књижевности створеној на југословенском културном простору двадесетих година, Милош Црњански је написао да је „Антун Бранко Шимић био [...] сјајни почетник и већ самртник. Он је желео да буде и теоретичар” (Crnjanski 1999: 95).

2.3. Очигледно је, после свега, да се мисли Новака Симића и Мирослава Крлеже не могу ни у методолошком а ни теоријском смислу узети као ослонац за даља испитивања критичарског опуса А. Б. Шимића. Проистекле у својој екстремности из поређења чињеница различитог реда, оне су већ унапред биле лишене елементарних логичких предуслова за доношење било каквог релевантног суда. Не само, дакле, што не успостављају идентитет Шимића-критичара, Симићев и Крлежин став овога супротстављају Шимићу-песнику, с том разликом што први вредност Шимићевог песништва само релативизује, док други ту вредност потпуно негира.

Ради се, најкраће речено, о другој крајности истога оног становишта којем је далеке 1925. године „кумовао” Густав Крклец.

¹¹ О нарави односа између Крлеже и Шимића вид. више у мом раду „А. Б. Шимић vs. М. Крлежа” (Рејсић 1993: 39–41).

3.

3.0. Дела полиграфа одувек су за историчаре и критичаре књижевности представљала велико искушење. Када је стваралац – узимам, наравно, пример Антуна Бранка Шимића – истовремено песник и критичар, како одредити односе његове поезије према схватањима која као критичар и теоретичар поезије заступа? И обрнуто: у којој мери је ауторова субјективна постика (његова унутрашња теорија књижевности) производ естетичких начела на којима почива критичарев херменевтички и, одатле, аксиолошки систем? Или се ту ради о неком посебном типу сарадње пред којим сви покушаји теоријске канонизације остају немоћни, због чега – као једина могућност – преостаје засебно студирање сваког таквог случаја?

У науци о књижевности различито се гледало на овај проблем. Два решења ипак су доминантна, док се за остала без великог ризика може рећи да се јављају као преименована понављања или њихове мање-више успеле варијанте.

3.1. Указаћу на та решења користећи се одредбама двојице утицајних теоретичара критике с англосаксонског говорног подручја.

Прво решење везано је за име Томаса Стернса Елиота.

По Елиоту, кад је о књижевним полиграфима (типа А. Б. Шимића) реч, све предности су на страни песника. „Када је критичар у исти мах и песник”, каже аутор *Путе земље*, „може се посумњати да је он створио своје критичке констатације имајући на уму оправдање своје поезије” (Eliot 1963: 135).

Принципијелан карактер Елиотове тврдње нимало не умањује његово у основи реторско одступање садржано у речима које допуштају извесну читалачку скепсу („може се посумњати”). Тако је, међутим, само на први поглед. Елиот се, наиме, у наставку своје мисли брзо ослобађа сваке недоумице износећи да је таква критика „у најбољем случају [...] извештај песниковог доживљавања властите поетске активности, испричан терминима његовог духа” (Eliot 1963: 135).¹²

Да сведемо:

Према Елиотовом схватању, песници који сем имагинативном способношћу располажу још и способношћу теоријског мишљења, неретко се опредељују за позив критичара. Али они притом, опет по Елиоту, остају несвесни чињенице да њихови критички радови у ствари представљају више или мање

¹² На овом месту треба истаћи да се Каштеланови и Вучковићеви закључци о статусу критичке прозе А. Б. Шимића дословно подударају са схватањем Т. С. Елиота, или прецизније: они се јављају као експлицитација тог схватања. Сходно наведеној чињеници, теоријски приговори упућени ставовима Р. Вучковића и Ј. Каштелана остају на снази и кад је у питању Т. С. Елиот.

„закамуфлирану” експликацију истих оних поетичких и теоријских поставки које условљавају интенције скривене у њиховим уметничким творевинама.

3.2. Основу Елиотовог становишта саздаје, нема сумње, класична Аристотелова дистинкција, с тим што је поезији остављено оно давно утврђено место, док се критика, извесно, нашла у улози коју је философ из Стагире доделио историографији.¹³

Аристотелијански дух Елиотове хијерархије књижевних активности полиграфа заслужан је, с друге стране, што је то гледиште за кратко време стекло велики број поклоника.

Већини међу заступницима и пропагаторима Елиотовог става задуго је, међутим, остало нејасно да се ту, у суштини, радило о неекспликованој полемици са деценију раније формулисаним увидима једнога другог, исто тако великог поштоваоца Аристотела.

3.3. Реч је о теоријској позицији Ајвора Армстронга Ричардса.

Књижевна доктрина утемељивача психолошке теорије вредности пружила је, наиме, сигуран основ за разумевање и објашњење односа који владају међу такозваним имагинативним и мисаоним подухватима полиграфџа.

По Ричардсовом уверењу, теоријски ставови критичара који је уједно и песник, односно песника чија се литерарна обдареност једнако испољава и у области расуђивања о књижевности, нипошто не морају зависити од неких посебних референци карактеристичних за личност ствараоца. Напротив, ти ставови обележени су истим поривима стварања као и уметничке тежње аутора – штавише, њиховом узајамном игром (Riĉards 1964: 255). Али се у случају мисаоне, критичке делатности ради о другачијој „систематизацији порива” (Riĉards 1964: 63), што пре свега значи да су они „дружчије изазвани” и да их управо зато, у односу на уметничке, одликује раздвојеност (Riĉards 1964: 255).

Међутим, поменути „раздвојеност” није суштинске нарави. Организовање порива у непосредној је вези с питањем ко их изазива – „корисник знакова” или „корисник симбола” (Riĉards 1964: 133), критичар или песник, што опет не искључује истодобну употребу и симбола и знакова, било у поезији било у критици.

Према томе, и мисао и осећање способни су, по Ричардсу, за узајамно завођење. „Мешовити начин писања”, то јест писање у две руке, рад у двема гранама књижевности, плод је таквога њиховог деловања (Riĉards 1964: 25).

¹³У спису *О песничкој уметности* Аристотел каже: „Зато и јесте песничтво више философска и озбиљнија ствар неголи историографија, јер песничтво приказује више оно што је опште, а историографија оно што је појединачно” (Aristotel 1988: 1451b).

Али врсту и обим тих међудејстава не уређује никакав универзалан закон; све зависи од индивидуалних моћи ствараоца. И једно и друго подручје духовне афирмације полиграфа, *естетско* (уметничко) и *естетичко* (интелектуално), могу се остваривати потпуно самостално, не поводећи се нити угрожавајући аутономију суседног.

Тако је, значи, Ричардс озбиљно пољуљао традицију до апсолута заоштреног супротстављања уметности и критике. Или једноставније: довео је у питање оправданост тражења „вишег” статуса за песничку истину.

У Ричардсовој оптици, као што је тачно примећено, „критичка истина, као и песничка, осуђена је на стварање јер њени облици никада не могу да буду дефинитивни” (Koljević 1964: 21) – и једна и друга представљају отворене структуре.

3.4. Као најпречи, иза учења систематизованог у *Начелима књижевне критике* остао је задатак новог дефинисања појма „књижевност” и, у његовом оквиру, посве другојачијег одређења природе критичке делатности као битне саставнице самога овога уцелињујућег појма.

Ричардсова емоционалистичка теорија књижевности осведочила се на тај начин као прави претеча сазнања и открића која су пуни свој ауторитет стекла тек последњих деценија.¹⁴

4.

4.0. О поборницима „елиотовског” поимања релације Шимић-критичар : Шимић-песник било је већ довољно говора. Позабавићемо се сада проучаваоцима чија су полазишта ближа схватањима А. А. Ричардса.

4.1. Први се на том трагу нашао Влатко Павлетић. Ослонивши се на једно изразито поетички обојено место из Шимићевог најранијег критичког периода, где он прокламује неопходност одбацивања свега што је у поезији „отменост”, декоративност, украс, реторика, „лепота” (Šimić А. В. 1960 II: 64–65), Павлетић закључује да је „за тим ријечима критичара слиједило дјело пјесника, или је, можда обратно, искуство пјесника наметало ријечи критичара” (Pavletić 1961: 152).

Павлетићева констатација није, очито, издиференцирана ни логички ни теоријски. Важност њена лежи на другој страни. Наиме, предуго понављана тврдња о априорној надмоћи, односно надређености естетског над естетичким

¹⁴ На томе послу огледали су се досад теоретичари и критичари најразличитијег профила: неоформалисти и заступници нове критике, следбеници феноменологије и структуралисти (особито француски), као и бројни реформисти и њихови настављачи.

обликом у Павлетићевом је приступу први пут подвргнута релативизацији. Додуше, индиректној. То је прво. Друго, практички је отворен пут резонувању по којем више изгледа на потпуност имају оне интерпретације књижевне делатности полиграфа које бирају двосмерно кретање, али при чему се ниједној од њих (у Шимићевом примеру: ни поезији ни критици) унапред не уписује предност. Или другачије: критика и поезија А. Б. Шимића узајамно се осветљавају, што је можда нужан, али што не може бити и довољан разлог за закључак да једна од њих, ма која, робује или се подређује оној другој.

4.2. Те крајње консеквенције – чија природа је, ван сваке сумње, битно теоријска – Павлетић у своме пригодном напису није извео. Пре се може казати да их је, више интуитивно него рационалном анализом, само назначио. Наравно, то не затамњује значај његовог доприноса: успоставио је равноправност међу исходштима Шимићеве критичке и песничке речи, међу истинама које су свака за себе носиле. Са таквим увидом у рукама, ма колико он био неразвијен, модерно оријентисани истраживачи слободније су могли иступати са својим тезама.

Заступници новог читања дела А. Б. Шимића трудили су се у првом реду да на продуктиван начин актуализују његову критичку прозу, да је учине присутном и делотворном у савременом књижевном животу. С друге стране, они су били свесни да праве резултате не могу постићи ако њихова настојања буду ишла науштрб вредности Шимићеве поезије.

Према томе, најпре је требало доказати целовитост песничко-критичарске личности Антуна Бранка Шимића.

4.3. Изазов је био колико теоријски, толико и културноисторијски и проучаваоци Шимићевог дела решавали су га, барем у прво време, укрштањем ова два плана. Суштински, та решења се нису много разилазила са Павлетићевим.

Томислав Сабљак је, тако, утврдио да су песник и критичар А. Б. Шимић „у зависности и надопуњавању” (Sabljak 1959: 101), из чега се могло разумети да је само упоредна анализа стихова и критике у стању да захвати у права значења свеобухватног Шимићевог стваралаштва.

Сабљаково гледиште употпунио је донекле Томислав Ладан. Он је, штавише, извео по свему занимљив обрт тврдећи да је и сама Шимићева лирика „својом појавом толико критика да говорити о А. Б. Шимићу значи говорити прије свега о критици, посредно или непосредно, једног схваћања и пјевања” (Ladan 1962: 75).

Перспектива коју је Ладан својим ставом отворио није, додуше, и појмовно фиксирана, али свакако уноси нову нијансу у приступу Шимићевом опусу у

целини – њу одликује извесна естетичкокњижевна двозначност. Ладан, наиме, констатује да је димензија критичности својствена и Шимићевој поезији, што не мора бити спорно, али је на другој страни неоспорно да она није истоветна са сродном особином Шимићевих критичких радова.

Тако је тренутак недоследности у једној равни уродио плодом у другој: показало се да активност писца на различитим подручјима литературе не искључује деловање једнога истог, њима заједничког порива (порива критичности), али и да се тај порив у сваком од ових поља другачије реализује.

Посредно и такорећи несвесно, желећи да их посредством такве спољашње особине као што је „критичност” још више зближи и повеже, Ладан је критику и поезију А. Б. Шимића заправо раздвојио. У сфери, дакле, једнога посве индиректног разматрања, којим је више руководила логика иманентна проблематици него циљу са којим јој је аутор пришао, ублажена су до одређене мере самоограничења и Павлетићевог и Сабљаковог тумачења.

4.4. Нарав и досега Ладановог есеја најбоље карактерише наслов – „Око духовног портрета А. Б. Шимића” (курзив Ј. П.). Доиста, ту се ради о једном истрајном кружењу око средишта. Неопходног и очекиваног закорачења унутра, међутим, нема. Ово кружење није у свему таутолошко, али оно ни по чему није ни радикално.

Радикална је покушала да буде Дивна Зечевић. Она је себи поставила двоструки задатак: да најпре покаже целовитост књижевне појаве песника и критичара Антуна Бранка Шимића, а потом да издвоји захтеве његове критике, разврста их и дефинише (Zečević 1966: 287).

Тежње су, ипак, једно, стварни резултати често нешто сасвим друго. Највише што је Д. Зечевић постигла садржано је у исказу да се А. Б. Шимић потврђује „не као критичар него као пјесник-критичар” (Zečević 1966: 306).

Одредба „песник-критичар” не односи се, притом, на целокупну Шимићеву критичку прозу већ само на онај њен сегмент који представља „покушај ревизије затечених вриједности”, на које – вели Д. Зечевић – А. Б. Шимић, „издвојивши их у ванвременски простор, примјењује схваћања у којима настаје његова поезија” (Zečević 1966: 306).

Сада је очигледно да у суду Дивне Зечевић нема, у ствари, ничег радикалног. Он је само још један међу бројним компромисима у интерпретацији Шимићеве критичке прозе. Прате га, осим тога, две додатне невоље, које се ничим не могу оправдати: методолошка – јер се говори о целини Шимићевог критичког опуса а доноси парцијалан закључак, и логичка – јер се и „висока” оцена дата Шимићу као песнику-критичару у улози литерарног историчара може прихватити

само условно пошто се на крају испоставља да његови критички напори нису отишли даље од „покушаја ревизије затечених вриједности” (курзив Ј. П.).

Излишно је, значи, бавити се након свега овога даљним импликацијама тог најважнијег става Дивне Зечевић. Да је уосталом, као вредносно одређење, само тај став био у питању, на овом месту свакако не бих помињао оглед „Традиција и тражења А. Б. Шимића”. Ту се, међутим, израз „песник-критичар” експлицитно везује за Шимићево име, и то је покренуло мој интерес.

5.

5.1. Израз „песник-критичар” зацело није саморазумљив књижевнотеоријски појам. Дивна Зечевић потрудила се, зато, да га посредно „испуни” барем минимумом терминолошког смисла. Покушала је то помоћу две атрибутивне одредбе: превредновање (у њеном речнику „ревизија”) и „ванвременски простор” – с тим што ову другу одредбу изводи из првог члана синтагме, док други члан проширује првим атрибутом. Али ни ту се није најбоље снашла. Изгубила је из вида да ова накнадна „објашњења” нису у стању да отклоне главни недостатак њеног закључка, па дакле и израза-лозинке: наиме то да је закључком, чак и да је тачан, обухваћен тек незнатан део критичке прозе А. Б. Шимића, онај који спада у домен историје књижевности, а да су сви остали видови његовога критичког и теоријског деловања напосто одметнути у страну.

На први поглед, та чињеница још једном дисквалификује закључак Дивне Зечевић, док се, можда тек индиректно, дотиче израза „песник-критичар”. Али је зато разлагање контекста у којем је овај израз употребљен непобитно доказало да је његова функција заправо *описна*, те да је смислено користити га у следећем спецификованом значењу: А. Б. Шимић је утолико песник-критичар што је и *песник и критичар* – исто онако као што су, на пример, његови савременици Тин Ујевић и Крлежа такође и песници и критичари, то јест песници-критичари.¹⁵

У овој тачки преиспитивања нужно је подићи још једну ограду. Израз „песник критичар” оставља, наиме, и после нашег редефинисања, могућност да се Шимићева критичка проза „схвати” као такозвана „песничка критика”. Но чак и ако занемаримо логикотеоријску бесадржајност такве одредбе, хипотетички је за тренутак прихватајући, она ни у чему не олакшава поимање

¹⁵ Никакво се друго значење не може приписати изразу „песник-критичар”. Ни по којем основу не остварује он статус пуноважног књижевног термина. Иначе би се, аналошки мишљено, с једнаким теоријским правом могли сковати и користити и синтагматски изрази „приповедач-критичар”, „драматичар-критичар” итд.

темељних својстава Шимићевих критичких текстова.¹⁶ Међу истраживањима усмереним на тај проблем предњачи рад Пере Шимуновића; у њему је уверљиво показано да за критику овог аутора, „с обзиром на његову доста прецизно засновану критичко-аналитичку методологију, епитет 'пјесничка' тешко да важи” (Šimunović 1985: 478).

Дозвољавам себи да П. Шимуновића исправим: епитет „песничка”, под условом да (придодат речи „критика”) уопште нешто значи, за Антуна Бранка Шимића – ипак не важи.

5.2. Од закона логике и теорије понекад је добро одступити. Не зато, наравно, да би се истакло како су, као све на овоме свету, и они, рецимо, релативни; или стога да би, по линији правила о изузетцима, били порекнути. Једноставно, у извесним је приликама упутно направити отклон и захтеве везане за опште-теоријску ваљаност термина заменити неким флексибилнијим критеријумом.

Такав критеријум може, на пример, под тачно утврђеним условима, бити моћ експликације или прецизирања коју један израз или реч задобија у случајевима када се повеже са делом унапред одређеног аутора.¹⁷ Естетичка схватања А. Б. Шимића прати од раних његових дана један управо такав, у историографији хрватске књижевне мисли досад незапажен термин. О којем се термину ради?

Још почетком двадесетих година двадесетог века Тин Ујевић је Антуна Бранка Шимића, у коментару његове полемике са Густавом Крклезом, а све у жељи да га у духовном погледу веродостојно представи, „описао” једном једином речју – *лирософ* (Ујевић 1965: 128).

У Тиновоме тексту не постоји никакво ближе објашњење ове необичне „кованице”. По аналогiji са речима створеним на истом или сличном принципу (философ, антропософ, теософ итд.), али водећи рачуна о потреби за коју је термин скован, можемо закључити да је примарно значење: *философ лирике* (као поетског жанра) и *лирског* (као естетичке категорије), то јест *критичар и теоретичар поезије*.¹⁸

¹⁶ Темелна својства Шимићеве књижевнокритичке мисли својевремено сам, у намери да именујем и опишем „горњу пројекцију” (речи Исидоре Секулић) његових теоријскоестетичких доприноса, назвао *тековинама* (вид. Рејчић 1991: 5–6).

¹⁷ Адекватност термина проверава се у оваквим случајевима накнадно. Тачан је уколико се покаже да је пронађени израз или реч исход или творевина самога анализаног дела, односно: да је изведен директно из постулата на којима почива ауторов мисаони систем.

¹⁸ Чињеница да издвајам примарно, значи да се неологизму „лирософ” могу дати и секундарна значења. Тако бисмо, на овом потоњем плану, термин о којем је реч могли овако конотирати:

Денотиран на овај начин, израз „лирософ” делује термилошки крајње конзистентно. Но конзистентност није увек довољна препорука, особито не када се сусретнемо са термином који, као што је овде случај, своју објашњујућу моћ ослобађа при додиру са делом једног и тачно знаног ствараоца.

6.

6.0. Еластичније мерило за које се залажем омогућује излазак из оцртане противречне ситуације. Јер, потреба за експликацијом (прецизирањем) с једне стране упућује на бављење етимологом речи из којих је термин саздан (што кристализује његову појмовну вредност), а с друге: тим захватом изоштрава хоризонт његове конкретне намене. Захваљујући, дакле, процесу самоо-смишљавања, главне семантичке интенције термина остају недирнуте. Али се такође, са јасноћом значења, истовремено формира и сазнање о његовој у суштини двојној природи.

Пример Тиновог неологизма „лирософ” у овом смислу је више него илустративан. На ужем, прагматичном плану, он је оправдан само док нам нешто говори о А. Б. Шимићу. На ширем, теоријском плану, употребљив је као термин до оне границе до које степеном акумулисане општости наткриљује сопствени амбивалентни лик. Према томе, умесно је користити га у мери у којој се семантичко двојство што га обележава показује битним и при карактеризацији темељних својстава критичке прозе А. Б. Шимића.

6.1. Да етимолошка интуиција није изневерила Тина Ујевића, уверавају нас доцнија испитивања Шимићевих радова. Та сведочанства су, додуше, посредна (на пример, ни у којем од њих не наводи се експлицитно појам „лирософ”), али зато интерпретативни резултати дају за право Тиновом у једну реч сведеном сазнању.

Разумевање Станислава Шимића има у овом погледу све одлике заснованог синтетичног доказа.

Критику и есеје А. Б. Шимића његов брат класификује као „расправе о идејама” (Šimić S. 1960: 403). Оваквом формулацијом сугеришу се две ствари: да је њихово место пре свега у естетици књижевности, и друго, да је та естетика аксиолошки оријентисана. Своје гледиште С. Шимић објашњава позивајући се на факторе настанка критичкотеоријских текстова Антуна Бранка. По њему, сви ти текстови настали су „у аутокритерију списатеља и опћем критерију о пјесничким дјелима” (Šimić S. 1960: 403). То, другим речима, значи да они

лиричар-философ, то јест песник у чијем стваралаштву најдубљи свој вид налази управо спекулативна димензија поетског исказа.

истовремено поседују дубоку субјективну укоренењеност, с једне, и сталан захтев за универзалношћу, с друге стране.

Критеријуми које С. Шимић истиче очито се међу собом разликују, што, опет, не говори да се и поричу. Напротив, на вишој равни поимања они творе јединство. Унутар тога јединства оформљује се конститутивно начело критичке прозе А. Б. Шимића, принцип без којег је тешко објаснити њену природу и смисао. А тај се принцип, по увиду С. Шимића, одликује двоструком узајамношћу: планом који је конкретан и личан, и сфером уопштеног, естетичкотеоријског расуђивања.

Поменута двострукоост подудара се с основним интенцијама садржаним у термину који је четири деценије раније увео Тин Ујевић. Управо по том своме обележју, А. Б. Шимићеве „расправе о идејама” и заслужују да се назову лирософским.

6.2. Посвећујући сву пажњу гносео-онтичкој структури критичке прозе Антуна Бранка, Станислав Шимић пропустио је прилику да се осврне и на питање њеног статуса. Остало је, наиме, неизвесно у каквом се положају она налази у односу на поезију А. Б. Шимића.

Изазов је прихватио један други зналац Шимићевог дела – Марко Грчић. Да би проблем коначно разрешио, он је за ову прилику развио посебну аналитичку стратегију. Сачињава је упоредно испитивање састава и склопа Шимићевих стихова, односно њихове поетике, и саставница Шимићевих критичких текстова, односно њихове ноетике. Грчић, притом, за мерило верификације узима такозвани хронолошки кључ, свестан да баш овакав избор пружа поуздан основ за ваљано закључивање.

Након минуциозно спроведеног испитивања Грчић извлачи констатацију да „напоредност Шимићева пјесништва и критичког развоја доказује да његова поезија није потекла из асимилираних критичких теорија ни његове теорије из асимилираних пјесничких искустава” (Grčić 1970: 61).

6.3. Констатација Марка Грчића, без сумње, звучи одлучно. Она то јесте, али и више од тога: логичка развојност и појмовна прецизност става израста из знакова превратности које такав поглед уноси у књижевнокритичко посматрање. Мисао Грчићева је, значи, и перспективистички настројена: обавезује на ново читање критичке прозе Антуна Бранка Шимића, на читање ослобођено од конвенција досадашњих приступа, пре свега од комплекса елиотовског сагледавања полиграфских закона стварања.

Нажалост, за ово пола столећа откад је објављен Грчићев рад, нико се, колико је бар мени познато, није упустио у подухват таквог читања.

Литература

1. Aristotel (1988), *О песничкој уметности* (прев. Милош Н. Ђурић), Београд: Завод за уџбенике.
2. Вагас, Antun (1938), *Hrvatska književna kritika*, Zagreb: JAZU.
3. Стпјански, Милош (1999), „Послератна књижевност” (1929), *Есеји и чланци*, књ. I (прир. Живорад Стојковић), Дела, т. X, књ. 21, Београд: Задужбина Милоша Црњанског.
4. Donadini, Ulderiko (1917), „Vijavica”, *Kokot* (Zagreb), II/14.
5. Eliot, Tomas Sterns (1963), „Сврха поезије и сврха критике” (1933), *Изабрани текстови* (изабрао Јован Христић, прев. Милица Михајловић), Београд: Просвета.
6. Franičević, Marin (1964), „Pjesnik krika i preobraženja”, *Književne interpretacije*, Zagreb: Naprijed.
7. Franičević, Marin (1974), „Antun Branko Šimić” (1966), *Pjesnici i stoljeća*, Zagreb: Mladost.
8. Grčić, Marko (1970), „А. В. Šimić i tradicija” (1969), *Provincia deserta*, Zagreb: Kolo Matice hrvatske.
9. Kaštelan, Jure (1963), „Predgovor”, u: Antun Branko Šimić, *Pjesme i proza* (izbor J. Kaštelan), Zagreb: Zora / Matica hrvatska.
10. Kaštelan, Jure (1970), *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*, Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu.
11. Kovačić, Ivan Goran (1983), „Antun Branko Šimić” (1940), *Proza II*, Sabrana djela, knj. V, Zagreb: Matica hrvatska / Globus / Liber.
12. Koljević, Nikola (1964), „Критичка начела И. А. Ричардса”, предговор у: И. А. Ричардс, *Начела књижевне критике*, Сарајево: Веселин Маслеша.
13. Krklec, Gustav (1925), „Антун Бранко Шимић”, *Српски књижевни гласник*, н. с. (Београд), књ. XV/2.
14. Krleža, Miroslav (1985), *S Krležom iz dana u dan*, knj. 1: *Balade o životu koji teče* (zapisivao Enes Čengić), Zagreb: Globus.
15. Ladan, Tomislav (1962), „Око духовног портрета А. В. Šimića”, *Zoon graphicon*, Sarajevo: Veselin Masleša.
16. Pavletić, Vlatko (1961), „Преображење поезије: у поводу 30-godišnjice smrti А. В. Šimića” (1955), *Analiza bez koje se ne može*, Zagreb: Zora.
17. Рејчић, Јован (1978), „Теоријски аспекти књижевне критике Антуна Бранка Шимића”, *Израз* (Сарајево), XXII/5.
18. Рејчић, Јован (1988), „Теоријске заблуде, критичарски превиди: приступи критичкој прози А. Б. Шимића”, *Књижевна реч* (Београд), XVII/323.
19. Рејчић, Јован (1991), „Појам и херменеутика експликационог поља: тековине критичке прозе Антуна Бранка Шимића”, *Одјек* (Сарајево), XLIV/3–4.
20. Рејчић, Јован (1993), „А. Б. Шимић vs. М. Крлежа”, *Печат о Крлежи данас* (прир. Гојко Тешић), Београд.

21. Ričards, Ajvor Armstrong (1964), *Начела књижевне критике* (1924; прев. Никола Кољевић и Душан Пувачић), Сарајево: Веселин Маслеша.
22. Sabljak, Tomislav (1959), „Pregled kritike о А. В. Šimiću”, *Književnik* (Zagreb), I/6.
23. Šimić, Novak (1933), „Antun Branko Šimić”, *Književnik* (Zagreb), VI/9.
24. Šimić, Antun Branko (1960), *Sabrana djela I–III* (прir. Stanislav Šimić), Zagreb: Znanje.
25. Šimić, Antun Branko (1960), „Visokotalentovani kritik Andrija Milčinović” (1917), *Sabrana djela* (прir. Stanislav Šimić), knj. II, Zagreb: Znanje.
26. Šimić, Antun Branko (1960), „Gustav Krklec” (1921), *Sabrana djela* (прir. Stanislav Šimić), knj. III Zagreb: Znanje.
27. Šimić, Antun Branko (1965), „Radna sveska А. В. Šimića” (прir. Ivo Frangeš), *Forum* (Zagreb), IV/6.
28. Šimić, Stanislav (1960), „Pogovor”, u: Antun Branko Šimić, *Sabrana djela* (прir. S. Šimić), knj. I, Zagreb: Znanje.
29. Šimunović, Pero (1985), „Utemeljenje moderne književne znanosti u hrvatskoj književnosti: polovina trećeg decenija 20. stoljeća”, *Život* (Sarajevo), XXXIV/11–12.
30. Ujević, Avgustin Tin (1965), „Iz književnih ručališta: spor Krklec–Šimić” (1922), *Sabrana djela*, sv. VII, Zagreb: Znanje.
31. Vučković, Radovan (1969), *Преображаји и преображења: о Антуну Бранку Шимићу*, Сарајево: Свјетлост.
32. Vučković, Radovan (1979), *Поетика хрватског и српског експресионизма*, Сарајево: Свјетлост.
33. Vučković, Radovan (1984), *Авангардна поезија*, Бања Лука: Глас.
34. Zečević, Divna (1966), „Традиција и тражења А. Б. Шимића”, *Путеви* (Бања Лука), XII/3.

Jovan D. Pejčić

**CIRCLES OF INTERPRETATION,
ANALYTICAL SIGNPOSTS
CRITICISM OF THE CRITICAL PROSE OF A. B. ŠIMIĆ**

Summary

Poetry can do without the authorial aside. Yet, this is true for all literary genres. What happens, though, with poets' critical pieces when these pieces – structured in order to highlight, in general theoretical terms, either an aesthetic phenomenon or a cluster of generic artistic features – surpass the realm of self-reflective ambitions of the poets themselves? In that case, we talk about a versatile or prolific author. The multi-directional nature of that agency, its dialectical essence, implies a possibility of autonomous existence

of critical forms of expressing stances and judgments, independently of poets' personal poetic standards. It is A. B. Šimić's oeuvre that presents a fertile ground for discussing this complex issue of literary onto-theory: the history of reception of integral, that is, a separate study and evaluation of his poetry/ critical prose, proves in valid terms both uncertainty and arbitrariness in anti-theoretical approaches up to date to critical pieces of artists (in Serbian poetry, Šimić's counterparts in this respect are poets Laza Kostić, Momčilo Nastasijević, and Miodrag Pavlović). This study tendency demands another segment of general discursive practice of literary critics be clarified. It is a constant conflict between principal interpretative concepts, so-called leading/major literary paradigms. With regard to this, the cognitive-logical power and aesthetic-critical integrity of the interpreter of the aforementioned relations come forward. Consequently, this is fully visible in the way A. B. Šimić's status of critical prose changes in the Yugoslav and, in particular Croatian, literature of the 20th century. ► **Key words:** critical prose of A. B. Šimić, literary polygraph, theory of criticism, status of criticism and essay writing, Yugoslav (Croatian and Serbian) reception.

References

1. Aristotel (1988), *O pesničkoj umetnosti* (prev. Miloš N. Đurić), Beograd: Zavod za udžbenike.
2. Barac, Antun (1938), *Hrvatska književna kritika*, Zagreb: JAZU.
3. Crnjanski, Miloš (1999), „Posleratna književnost” (1929), *Eseji i članci*, knj. I (prired. Živorad Stojković), *Dela*, t. II, knj. 21, Beograd: Zadužbina Miloša Crnjanskog.
4. Donadini, Ulderiko (1917), „Vijavica”, *Kokot* (Zagreb), II/14.
5. Eliot, Tomas Sterns (1963), „Svrha poezije i svrha kritike” (1933), *Izabrani tekstovi* (izabrao Jovan Hristić, prev. Milica Mihajlović), Beograd: Prosveta.
6. Franičević, Marin (1964), „Pjesnik krika i preobraženja”, *Književne interpretacije*, Zagreb: Naprijed.
7. Franičević, Marin (1974), „Antun Branko Šimić” (1966), *Pjesnici i stoljeća*, Zagreb: Mladost.
8. Grčić, Marko (1970), „A. B. Šimić i tradicija” (1969), *Provincia deserta*, Zagreb: Kolo Matice hrvatske.
9. Kaštelan, Jure (1963), „Predgovor”, u: Antun Branko Šimić, *Pjesme i proza* (izbor J. Kaštelan), Zagreb: Zora / Matica hrvatska.
10. Kaštelan, Jure (1970), *Približavanje: prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*, Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu.
11. Kovačić, Ivan Goran (1983), „Antun Branko Šimić” (1940), *Proza II*, Sabrana djela, knj. V, Zagreb: Matica hrvatska / Globus / Liber.
12. Koljević, Nikola (1964), „Kritička načela I. A. Ričardsa”, predgovor u: I. A. Ričards, *Načela književne kritike*, Sarajevo: Veselin Masleša.

13. Krklec, Gustav (1925), „Antun Branko Šimić”, *Srpski književni glasnik*, n. s. (Beograd), knj. XV/2.
14. Krleža, Miroslav (1985), *S Krležom iz dana u dan*, knj. 1: *Balade o životu koji teče* (zapisivao Enes Čengić), Zagreb: Globus.
15. Ladan, Tomislav (1962), „Oko duhovnog portreta A. B. Šimića”, *Zoon graphicon*, Sarajevo: Veselin Masleša.
16. Pavletić, Vlatko (1961), „Preobraženje poezije: u povodu 30-godišnjice smrti A. B. Šimića” (1955), *Analiza bez koje se ne može*, Zagreb: Zora.
17. Pejčić, Jovan (1978), „Teorijski aspekti književne kritike Antuna Branka Šimića”, *Izraz* (Sarajevo), XXII/5.
18. Pejčić, Jovan (1988), „Teorijske zablude, kritičarski previdi: pristupi kritičkoj prozi A. B. Šimića”, *Književna reč* (Beograd), XVII/323.
19. Pejčić, Jovan (1991), „Pojam i hermeneutika eksplikacionog polja: tekovine kritičke proze Antuna Branka Šimića”, *Odjek* (Sarajevo), XLIV/3–4.
20. Pejčić, Jovan (1993), „A. B. Šimić vs. M. Krleža”, *Pečat o Krleži danas* (prir. Gojko Tešić), Beograd.
21. Ričards, Ajvor Armstrong (1964), *Načela književne kritike* (1924; prev. Nikola Koljević i Dušan Puvačić), Sarajevo: Veselin Masleša.
22. Sabljak, Tomislav (1959), „Pregled kritike o A. B. Šimiću”, *Književnik* (Zagreb), I/6.
23. Šimić, Novak (1933), „Antun Branko Šimić”, *Književnik* (Zagreb), VI/9.
24. Šimić, Antun Branko (1960), *Sabrana djela I–III* (prir. Stanislav Šimić), Zagreb: Znanje.
25. Šimić, Antun Branko (1960), „Visokotalentovani kritik Andrija Milčinović” (1917), *Sabrana djela* (prir. Stanislav Šimić), knj. II, Zagreb: Znanje.
26. Šimić, Antun Branko (1960), „Gustav Krklec” (1921), *Sabrana djela* (prir. Stanislav Šimić), knj. III Zagreb: Znanje.
27. Šimić, Antun Branko (1965), „Radna sveska A. B. Šimića” (prir. Ivo Frangeš), *Forum* (Zagreb), IV/6.
28. Šimić, Stanislav (1960), „Pogovor”, u: Antun Branko Šimić, *Sabrana djela* (prir. S. Šimić), knj. I, Zagreb: Znanje.
29. Šimunović, Pero (1985), „Utemeljenje moderne književne znanosti u hrvatskoj književnosti: polovina trećeg decenija 20. stoljeća”, *Život* (Sarajevo), XXXIV/11–12.
30. Ujević, Avgustin Tin (1965), „Iz književnih ručališta: spor Krklec–Šimić” (1922), *Sabrana djela*, sv. VII, Zagreb: Znanje.
31. Vučković, Radovan (1969), *Preobražaji i preobraženja: o Antunu Branku Šimiću*, Sarajevo: Svjetlost.
32. Vučković, Radovan (1979), *Poetika hrvatskog i srpskog ekspresionizma*, Sarajevo: Svjetlost.
33. Vučković, Radovan (1984), *Avangardna poezija*, Banja Luka: Glas.
34. Zečević, Divna (1966), „Tradicija i traženja A. B. Šimića”, *Putevi* (Banja Luka), XII/3.